

Új utak keresése

Egy nagy lakótelepi iskola kis pedagógusközösségének tapasztalataiból

A székesfehérvári Tolnai Utcai Általános Iskola jellegzetes nagyvárosi lakótelepi tanintézet. Az 1982–83-as tanévben kezdte meg működését. Az első tanévben 17 tanulócsoport, 395 tanuló és 32 pedagógus dolgozott (köztük 1 biológia szakos) az iskolában, ma már ez 31 tanulócsoporttá fejlődött 755 tanulóval, akiket 62 pedagógus oktat (4 biológia szakos). Az épület Clasp rendszerű, 16 tanteremmel, tornateremmel, könyvtárral. Az emelkedő tanulói létszám következtében az évek során a kondicionáló termet és a raktárakat is át kellett alakítani tanteremmé, s nőtt a kihelyezett osztályok száma is. Iskolánk környezetében társadalmunk valamennyi égető gondja megtalálható. A szülők körében egyre nő a munkanélküliek aránya, fokozódik az elszegényedés. A romló szociális helyzet értelmi és érzelmi elsvárosodáshoz vezet.

Hagyományosan

Az 1982–89-es időszak szinte eseménytelenül telt el. Egy új iskola létrehozása egy új városrészben, vegyes gyermekközösséggel, alakuló munkaközösségekkel, nehéz feladatot rótt ránk. A napi oktatási-nevelési gondok teljesen lekötöttek bennünket. Tanítottunk, tanulószobáztunk, menzáztattunk, korrepetáltunk, versenyekre készítettünk fel, szóval tettük a dolgunkat.

Kezdeti próbálkozások

Az 1989–90-es tanévben – iskolánkban először – a biológia (földrajz, kémia, rajz, technika) munkaközösség tagjait kezdte el foglalkoztatni a szakmai megújulás gondolata. Ekkor kezdtek el a tanulók személyiségfejlődéséhez jobban igazodó, rugalmasabb oktatási modell kiépítését, úgy, hogy először is a tantárgyi követelményeket vizsgáltuk felülminőségi és mennyiségi szempontból. Az egyenletes, de fokozódó terhelés biztosítása érdekében az egyes évfolyamokban a tananyag bizonyos témaköreit a környezetismeret és a biológia tantárgyakat illetően átcsoportosítottuk. A hagyományos osztálykereteket felbontva biológia–kémia tantárgyakból a tanulók képességei szerint szerveztünk csoportokat. A teljesítménycsoportos oktatással a differenciálást, a tantárgyi koncentrációt, a szaktárgyi ismeretek elmélyítését, illetve a tanulói teljesítmény növelését céloztuk meg, hatékony tanítási-tanulási folyamatok kialakítására törekedtünk. Közben minden lehetőséget és eszközt igénybe vettünk annak érdekében, hogy tantárgyaink oktatása közben megfeleljünk a kor követelményeinek, ébren tartsuk tanulóink érdeklődését, és a hagyományos ismeretek mellé mindig odacsempésszünk egy kis környezetvédelmet is.

Számítógép – környezetvédelem

Iskolánk működésének kezdetére esett a számítógépes program beindítása az általános iskolákban. Az akció során kezdetben Primo majd C+4-es gépek kerültek birtokunkba, melyek gondozását a biológia munkaközösség vállalta magára. Felismertük, hogy a számítógép egy időben tárgya és eszköze is a tanításnak. Frissen szerzett tudásunkat mind a tanulóknak, mind a kollégáknak igyekeztünk továbbadni. A kollégáknak bemutató órát tartottunk, ahol nemcsak a számítógép tanórai felhasználásához nyújtottunk segítséget, hanem a kémia és földrajz tantárgyak koordinációs lehetőségeire is rámutattunk. Több éven át működtettük a *Sulikép* elnevezésű, számítógépes zárt láncú képűságot. Ennek segítségével környezetvédelmi híreket közöltünk, és környezetvédelmi problémák megoldására serkentettük a tanulóinkat.

Video – környezetvédelem

Mi, biológusok ismertük fel elsőként, hogy a video kiváló szemléltető eszköz; egyszerre több érzékszervet von be a megismerés folyamatába, felkelti az érdeklődést, élményesebbé teszi a tanulást. Felhasználásának lehetőségeiről módszertani bemutató órát tartottunk. Munkánk eredményeként a video felhasználása ma már széles körben elterjedt az iskolánkban. Azóta nagyon sok környezet- és természetvédelmi filmet vetítettünk tanórákon, szakkörökön, versenyeken.

Könyvtár – környezetvédelem

Rájöttünk tehát, hogy a jövő emberének rendelkeznie kell a hang- és képolvasás technikájával, de nem felejtettük el, hogy az oktatásban szükség van a kulturális hagyományok ápolására, a nyomtatott taneszközök használatára is. A hatodik osztályban városi szintű bemutató órát tartottunk biológiából, mellyel kettős célt szolgáltunk: egyrészt a többkönyvű órák módszertani bemutatását könyvtári foglalkozás keretében, másrészt az ökológiai ismereteken alapuló aktív természetvédelemre való nevelés egyik lehetőségének a bemutatását. (Az óra leírását l. az Iskolakultúra 1991. 1–2. számában!)

Szakköri munka – környezetvédelem

Ezekben az években tehát az ismerethordozók széles skálájával dolgoztunk. Részben hogy megszeressük tantárgyunkat, másrészt hogy ébren tartsuk az érdeklődést, sokszínűvé tegyük munkánkat, így figyelemfelkeltőnek tartottuk a környezetvédelemmel való foglalkozást is. Ekkor figyeltünk fel arra, hogy tanulóink egyre jobban elszigetelődnek a való életől, a természettel való kapcsolatuk a minimális szintre korlátozódik. Idejük nagy részét az iskola, illetve otthonuk négy fala között töltik. Az általános iskolai tanterv pedig keveset foglalkozik a közvetlen környezet megismerésének lehetőségeivel. Ilyen körülmények között úgy éreztük, többet kell tennünk a természettudományos, természetismereti nevelés terén. Ennek megvalósítására a hagyományos szakköri foglalkozás látszott a legalkalmasabbnak. Komplex szakköri programot dolgoztunk ki a vízzel kapcsolatos témakörben. A feladat az volt, hogy sokoldalúan megismerkedjünk a környezetünkben található vizekkel, megtanuljunk vizsgáldni a természetben. A szakköri program elnyerte a Pro Renovanda Cultura Alapítvány támogatását. Már ekkor körvonalazódott annak a gondolata, hogy az iskolánkban széles körű felvilágosító munkára lenne szükség, hogy az iskola valamennyi tanulóijában kialakuljon a helyes környezetvédő magatartás és a mélyebb ökológiai szemléletmód. Ezzel kapcsolatban kidolgoztunk egy iskolai szintű, hónapos bontásban összeállított tervet, nyáron pedig megszerveztük első környezetismereti táborunkat.

A munkaközösség tevékenységének kiszélesítése

Munkaközösségünk állandóan kereste az utat, hogyan lehetne egy jellegzetes lakótelepi iskola szerkezetét átalakítani úgy, hogy jobb eredményeket érjünk el, és nyitott, gondolkodó, a természetet szerető és védő fiatalokat neveljünk. Először alternatív tanterveket, módszereket tanulmányoztunk, kutatva egy helyi pedagógiai program kialakításának a lehetőségét, amely fontosnak tartotta az iskolai műveltség és tevékenységrendszer átalakítását, s a tananyag korszerűsítésével is foglalkozott. Így 1991-ben csatlakoztunk a Magyar Kémikusok Egyesülete Kémiatanári Szakosztálya által kidolgozott programhoz, amely *Alternatív nevelési és oktatási program 10–14 éves tanulók számára* címmel jelent meg. A kísérlet fő célja az értékközvetítés és a személyiségfejlesztés, továbbá a tanítandó tananyag tantárgyankénti igen szoros egymásra építése volt. A programot átlagos összetételű és képességű 5. osztályban indítottuk, mely az alsó tagozatban általános tanterv szerint tanult, hagyományos módszerekkel. Az újszerű munkaprogramba való bekapcsolódást mi, biológusok kezdeményeztük, a többi kolléga önkéntes alapon csatlakozott hozzánk. Minden módszertani és nevelési kérdésben gyakorlatilag közösen határoztunk. Az iskolai élet valamennyi területén arra törekedtünk, hogy a tanuló és a tanár együttes tevékenysége felszabadult hangulatot teremtsen, fejlesszük az együttgondolkodás képességét, tiszteletben tartjuk az eltérő gondolkodásmódot és elismerjük egymás egyéniségét.

Az indulás éveit mégis rögzösnek bizonyultak. Tankönyvpótló jegyzetektől tanítottunk, melyekhez néha fénymásolt formában, fejezetenként jutottunk hozzá. Nem voltak megfelelő taneszközök, de fokozatosan leküzdöttük a nehézségeket, megoldottuk a problémákat. Az együttműködés következtében pedig újabb és újabb ötletek, újszerű megoldások, módszertani próbálkozások születtek. Az ország több iskolájába eljutottunk továbbképzésre, szakmai tapasztalateserére. A programhoz való csatlakozás további kitűnő lehetőségeket biztosított a környezetvédelmi tevékenység hatékonyságának növelésére.

Időutazás az őskorban

Tevékenységünk első évében kísérletet tettünk az összefoglalás, rendszerzés egy új módjának bevezetésére. Így jött létre a *Képzületbeli utazás az őskorba*, mely egy történelmi játszóház keretein belül, egyszerre több szaktanár irányításával, a tanulók folyamatos cselekvő-alkotó részvételével rendszerezte az őskorról szerzett ismereteket. A komplex összefoglaló órán a tanulók először csoportokban végeztek önálló kutatómunkát, melynek során megismerték az ősembert mint biológiai lényt, életmódját, környezetét, eszköz- és szerszámkészítési szokásait, majd az egyes csoportok kézműves műhelymunkában vettek részt. A rugalmas időkeret, a felszabadult hangulatban végzett munka, az együttes tevékenység minőségi változást hozott a pedagógus–diák együttműködésében, de az iskola és a diákok, továbbá a kollégák egymás közötti kapcsolatában is.

Életmódtábor

Az első tanév végeztével és azóta folyamatosan úgynevezett életmódtábort szerveztünk. A tábor a tanítási-tanulási folyamatok szerves részeként illeszkedik a tananyaghoz, komplex módon ötvözve az egyes tantárgycsoportok ismeretanyagát. A tábor helyszíne évenként más és más, így évenként más-más környezetben nyílik lehetőség ökológiai és egyéb vizsgálódásra, környezetismereti, környezetvédelmi feladatok megoldására, tapasztalatok szerzésére. Először Gánton gyarapítottuk geológiai ismereteinket, ismerkedtünk a Vértes élővilágával, majd Zánkán és Csopakon foglalkoztunk a Balaton keletke-

zésének kérdéseivel, illetve megcsodáltuk Tihany természeti szépségeit, Vajtán pedig a Mezőföld növény- és állatvilága került meghatározásra.

Filmet készítettünk

Az alternatív programban külön műveltségi blokkot kapott az informatika. Ezt a tárgyat is ötödik éve tanítjuk és próbáljuk helyi adottságainkhoz alakítani. Ötödik-hatodik osztályban könyvtárismeretet és számítástechnikát oktatunk, hetedikben-nyolcadikban mozgóképkultúrát. Ez a tárgy sok új lehetőséget rejt magában, és jó eszköznek bizonyult a tanulók személyiségformálásában, környezetvédő magatartásának kialakításában. Hetedik és nyolcadik osztályos tanulóink tanórai előkészítés után a nyári táborozáson saját forgatókönyv alapján, saját rendezésben filmet készítenek. Így született meg Csopak természeti és történelmi értékeit bemutató első kisfilmünk. Tanulóink ilyen filmes előzmények után maguk vállalták, hogy egy kémia bemutató órára filmet készítenek *A forrástól a felhasználásig* címmel a szénsav tanításához. Ez a munka mindenkinek örökre szóló élményt jelentett: voltak, akik a forgatás helyszíneit keresték fel, mások a forgatókönyv megírásánál segítettek, megint mások zenét kerestek aláfestésnek. Filmes munkánkban kitüntetett szerepet kapott a tanulás – az alkotás tartalmához kapcsolódó helyszínek bejárása, alapos megismerése, majd a helyszínen szerzett élmények feldolgozási lehetőségeinek kibontása. A saját élményű tanulás lehetőségeinek felfedezésén túl, az alkotómunka örömeinek megismerése révén ezek a gyerekek a kémiát is jobban megszerették, és környezetük problémáit is jobban megértették.

Rákényszerültünk az állandó önművelésre, a szakirodalom tanulmányozására, új technikai eszközök kipróbálására. Miközben tanítottunk, magunk is tanultuk a programot, továbbképzésekre jártunk. Tanár és diák együttes tevékenységére építettünk, az együttgondolkodás képességét fejlesztettük. Gyermekszemléletünk megváltozott, magunk is kreatívvá váltunk és ezért tudjuk vállalni, hogy a gyerekeket is kreatív tevékenységre készítjük fel. Felhasználjuk a tanulók sokirányú érdeklődését; feladatait mindenki a képességeinek, érdeklődésének megfelelő módon és színvonalon hajthatja végre. Az alternatív osztályok esetében minden lehetséges módot megragadtunk a környezetvédelmi nevelés elmélyítése érdekében.

Környezetvédelmi verseny

Ötödik éve rendezünk környezetvédelmi versenyt a város általános iskoláinak. Erre minden évben előzetes feladatok megoldásával lehetett benevezni. Ezek között szerepelt:

– riport készítése valamelyik vállalati szakemberrel a város környezetvédelmi problémáiról;

– környezetvédelmi plakát készítése;

– megyei természetvédelmi terület bemutatása;

– oldat kémhatásainak vizsgálata – a savas esők hatása a környezetünkre;

A verseny lebonyolítása során változatos feladatok elvégzésével igyekeztünk élményszerűvé tenni, gyermekközelségre hozni a nehéz és összetett környezetvédelmi problémákat. Volt totó, keresztrejtvény, kísérlet, villámkérdés, növényfelismerés. Az ünnepélyes eredményhirdetés után a délután fáultatással zárult. Az iskola udvarán cseperedő öt kis fa bizonyítja, hogy ezeket a versenyeket érdemes folytatni.

Környezet- és egészségvédelmi nap

Az idei év kiemelkedő eseménye iskolánkban a környezet- és egészségvédelmi nap rendezése volt. Tanulóinknak és szüleiknek, azaz az egész lakótelepnek programokat;

előadásokat, bemutatókat szerveztünk, hogy segítsünk és ötleteket adjunk egészségünk megőrzéséhez, környezetünk megóvásához, megismeréséhez és szebbé tételéhez. Programunkhoz elnyertük a Országos Játék Alap támogatását. Osztályainknak előbb vetélkedőt rendeztünk, majd tanulóink előadásokat hallgattak az egészséges táplálkozásról, a serdülőkori és a kábítószer kérdéséről, az egészséges ivóvízről, a Bakony élővilágáról, a Sóstó Székesfehérvár természetvédelmi területéről, a tenger és a környezetvédelem témaköréről.

Nyolcadikos diákjaink üzemlátogatáson vettek részt. A szünetekben és délután az iskola aulájában kiállításokat rendeztünk, vásárokat tartottunk, sor kerül egy, a gyerekek által készített reformételek bemutatójára, egyik természetfotósunk műveinek kiállítására, a lakótelepi lakások klímáját elviselő dísznövények vásárára, gyümölcsstea-kóstolásra. A nap folyamán számos egészség- és környezetvédelmi kérdést tártunk fel, tanácsokkal szolgáltunk, ötleteket adtunk. A visszajelzések alapján a gyerekek és a szülők jól érezték magukat, élményekben gazdagon tértek haza. Hétszázötven tanuló és számos szülőt sikerült bevonni programunkba, melyet a jövőben is folytatni szeretnénk.

Hibák és hiányosságok

Munkaközösségünk az elmúlt években széles körű és sokoldalú tevékenységet folytatott. Úttörők voltunk a legújabb technikai eszközök kipróbálásában, alkalmazásában.

A nagyvárosi gyerekek egyre távolabb kerülnek a természettől. Tanulóink helyi növény- és állatismerete néhány éve még gazdagabb volt a jelenleginél. Ma már tudásuk nagy részét a tévéből, videofilmekből szerzik, miáltal ismereteik sokrétűbbek ugyan, de elméleti alapon nyugszanak, s háttérbe szorult a közvetlen környezetre való figyelés. Vissza kell tehát térnünk az élő természetben való vizsgálódás, a közvetlen megfigyelés, tapasztalatszerzés módszereihez.

Új tanulási-tanítási módszereket vezettünk be és mutattunk be kollégáinknak. A kísérleti program beindítása után minden évfolyamban párhuzamosan tanítunk a régi és az új tanmenet szerint, a régi és az új könyvekből. Eredményeinket, tapasztalatainkat publikáltuk. Pályázatokon nyertünk támogatást a gyerekek nyári táboroztatásához, környezetvédelmi nap lebonyolításához, az iskolaudvar fásításához, kémia-környezetvédelmi munkafüzet megírásához.

Mégis úgy érezzük, a jövőben ennél is többet kell tennünk a környezet megismertetésének, védelmének érdekében. A sokéves gyakorlat alapján ugyanis a következő hiányosságokra, hibákra derült fény:

A nagyvárosi gyerekek egyre távolabb kerülnek a természettől. Tanulóink helyi növény- és állatismerete néhány éve még gazdagabb volt a jelenleginél. Ma már tudásuk nagy részét a tévéből, videofil-

mekből szerzik, miáltal ismereteik sokrétűbbek ugyan, de elméleti alapon nyugszanak, s háttérbe szorult a közvetlen környezetre való figyelés. Vissza kell tehát térnünk az élő természetben való vizsgálódás, a közvetlen megfigyelés, tapasztalatszerzés módszereihez.

Bár programjaink sokszínűek, a tanulóközösségnek csupán egy részét mozgósítják és kapcsolják be a környezetvédelmi tevékenységbe. Erőfeszítéseink ellenére kollégáink többségének még ma is az a nézete, hogy a környezetvédelem kizárólag a biológiatanárok ügye. A jövőben tehát egyre több kollégát kell megnyerni és a tanulók szélesebb körére kiterjeszteni a környezetvédelmi tevékenységet.

A jövő!?

Eddigi tapasztalatainkat mérlegelve, a NAT idevonatkozó fejezeteit elolvasva, úgy éreztük, itt a lehetőség a szemléletváltásra: egy új természettudományos műveltség és környezetvédő magatartás tér helyét magának a nagyvárosi lakótelepi iskolában.

Abból a felismerésből indultunk ki, hogy a fejlesztést alsó tagozatban elkezdve, folyamatosan kell végezhvinnünk. Alsós és felsős pedagógusoknak tudatosan együtt kell működniük, ha a gyermek személyiségfejlesztésében tartós eredményt akarunk elérni. Alsó tagozatban a legfontosabb a környezetbarát viselkedés kialakítása a tanulók cselekedtetése és a közvetlen környezet minél sokoldalúbb megismertetése által. Változatos tevékenységekkel szeretnénk fejleszteni az alapkészségeket és erősíteni a tanulók környezethez való érzelmi viszonyulását. Felső tagozatban az egységes természetszemlélet kialakítását célozzuk meg a fokozatosság elve alapján, egyre több tantárgyat bevonva a környezetvédelmi nevelésbe. Végül, nyolcadik osztályban, a kémia tantárgyban nyílna lehetőség tudományos alapokra építő, tevékeny természetvédelmi nevelésre az eddigi természettudományi tárgyak szerves egységbe foglalása által. Itt foglalkoznánk a globális problémákkal és azok megoldásának lehetőségeivel. A KOMA támogatását elnyerve, ehhez jövőre egy kémia-környezetvédelmi munkafüzet is elkészül.

A fentiekben szakmai fejlődésünk fő vonalait, állomásait mutattuk be, azt, hogyan jutottunk el a mindennapi robotot felváltó alkotótevékenységig, mely ha nem is kapcsolódott mindig szorosan környezetvédelmi témához, mégis segített abban, hogy felismerjük korlátainkat, lehetőségeink határát és megalapozzuk egy, a helyi körülményekhez alkalmazkodó, helyi igényeket kielégítő, a NAT szellemében készülő, egységes iskolai program kialakítását.